

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНИХ ТЕХНОЛОГІЙ НАВЧАННЯ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ СОЦІАЛЬНИХ ПЕДАГОГІВ

Постановка проблеми. Сучасному суспільству необхідні фахівці, які могли б бути конкурентоспроможним на ринку праці, мобільно змінюватися і пристосовуватися до нових потреб, зберігати життєвий потенціал, швидко приймати адекватні поставленій меті рішення, навчатися протягом життя, раціонально організувати свою життєдіяльність з позицій збереження та зміцнення здоров'я. Тобто, на сучасному етапі суспільного розвитку пріоритетною характеристикою спеціаліста виступає його культура, і в першу чергу професійно-педагогічна. Оскільки виховання майбутнього потенціалу нашої держави здійснює соціальний педагог, особлива увага акцентується на необхідності формування професійно-педагогічної культури студентів - майбутніх фахівців соціальної сфери.

Аналіз останніх публікацій. У дослідженнях Ю. Азарова, Н. Болдирева, Е. Грішина, С. Єлканова, І. Зязюна, В. Кан-Калика, А. Мудрик, Л. Рувинського, А. Щербакова та інших досліджуються проблеми вдосконалення педагогічної майстерності вчителів. Досить численною є група публікацій, у яких досліджуються сутність педагогічної технології й методи озброєння нею майбутніх педагогів (В. Беспалько, І. Колесников, Г. Селевко, Н. Щуркова, В. Питюков, Б. Лихачов, М. Левіна, А. Уман та ін.).

Невирішена раніше частина проблеми. У сучасних наукових дослідженнях недостатньо повно висвітлено особливості застосування особистісно зорієнтованих технологій навчання у процесі підготовки майбутніх соціальних педагогів.

Мета статті. У нашій статті ми розглянемо особливості застосування особистіснозорієнтованих технологій навчання з метою формування професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів.

Виклад основного матеріалу. Аналіз сучасних виховних систем показав, що тільки в контексті системи гуманістичного виховання особистість студента розглядається як загальнолюдська цінність. Тільки тут забезпечується розвиток особистісних якостей людини на рівні гуманістичних відносин. Саме особистість вихованця й особистість соціального педагога - головне мірило наявності й розвитку гуманної виховної системи. Отже, опора майбутнього соціального педагога на особистісно зорієнтоване виховання учня передбачає створення необхідних педагогічних умов для успішної його організації.

Наше дослідження підтверджує, що становлення й розвиток особистості студента як майбутнього соціального педагога цілком залежить від викладача, його бажання й уміння залучити студента до спільної діяльності, сформувати в нього потреба в професійному саморозвитку, спрямувати інтереси на активну участь у навчально-виховному процесі.

Разом із тим, ми поділяємо точку зору В. Сластьоніна й Л. Подимової, що студент може знайти особистісний зміст лише сам на основі своєрідного дослідження ситуації, через зв'язок з потребами.

Ми переконалися в цьому, організувавши співробітництво й співтворчість студентів у навчальному процесі, тому що зацікавленість, самостійність і активність, відданість викладачеві й навчальному предмету прямо пропорційні завоюванню успіху, уваги, поваги, довіри, взаємодопомоги.

Досвід і методика введення елементів мікровикладання у навчальний процес є на кафедрі педагогіки і психології Хмельницького національного університету. Розкриємо особливості організації мікровикладання. Час проведення - 12-15 хвилин, аналіз 5-7 хвилин. Усі завдання студенти отримують заздалегідь, починаючи від невеликих та нескладних завдань, ретельно продуманих під керівництвом викладача, до більш складних видів

робіт, які, головним чином, готувались самостійно. При розподілі завдань дуже важливо врахувати рівень знань, вмінь; сформованість мотиваційної сфери; індивідуальні та особистісні властивості студента.

На нашу думку, серед використаних елементів мікрвикладання найбільш ефективними є такі: «Початок виховного заходу», «Бесіда на задану тему», «Самопрезентація» тощо. Досвід, вміння, навички, набуті студентами у ході проведення мікрвикладання, полегшили адаптацію до практичної роботи у період педагогічної практики.

Освітньою технологією, що сприяє формуванню професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів, є соціально-психологічний тренінг.

Вчені розробили велику кількість видів тренінгу в залежності від завдань, що вирішуються, і методів: тренінг чутливості, ділового спілкування, рольовий, перцептивний та інші.

На практичних заняттях ми використали різні завдання. Так, під час проведення вправи «Знайомство» студентам пропонується замислитися над тим, що в їхньому характері є найважливішим, найсуттєвішим. А потім по черзі відрекомендуватися групі, тобто сказати декілька слів про себе, про свої кращі риси характеру. Це завдання дозволяє студентам розвивати здатність до самоаналізу, знаходити свої сильні сторони, вчитися думати про себе в позитивному ключі. Проведення тренінгу виявило, що 60% студентів починали розповідь про себе насамперед з констатації своїх негативних якостей, а потім – позитивних. Багато хто визнав, що важко, незвично говорити про свої сильні боки, тобто студенти не звикли думати про себе в позитивному ключі.

Використання соціально-психологічних тренінгів спільно з учнями гімназії №1 сприяло створенню творчої атмосфери на заняттях, реалізації всіх існуючих можливостей і здібностей як студентів, так і школярів. Під час занять учні інсценували досить реальні ситуації. Після програвання

ситуації учасникам пропонувалось її проаналізувати: чому вони поводилися саме так, що вплинуло на їх поведінку?

Для формування професійно-педагогічної культури особливу значущість має встановлення доброзичливих стосунків між викладачем і студентами, у студентській групі. З метою створення сприятливої емоційної атмосфери на заняттях ми разом зі студентами розробили вимоги до поведінки учасників дискусії, до аналізу й оцінки діяльності товаришів, правила критичних висловлювань.

Здатність людини емоційно викликати переживання викликати переживання іншого визначається як емпатія. Оскільки на початковому етапі дослідження ми виявили, що в більшості студентів ступінь розвитку емпатії визначається як середня (у 52,5% опитуваних) або знижений (37,5%), а високий рівень не виявився ні у кого з досліджуваних, то ми в процесі навчання передбачили використання завдань, що сприяють розвитку емпатії. Так, одне із практичних занять було присвячено розвитку емпатійних тенденцій особистості майбутнього соціального педагога. На ньому студенти ознайомились з методикою визначення рівня розвитку емпатії (визначили свій особистий рівень розвитку емпатії). Далі була проведена дискусія з теми: «Фактори, що сприяють або перешкоджають моїй емпатії у спілкуванні з іншими людьми». Студенти також отримали рекомендації, які дозволяють самотійно розвивати в себе означену властивість.

Результати кожного заняття заносились в індивідуальні карти професійного просунення студентів, що є передумовою наступної корекційної роботи.

Правильні відповіді на запитання тесту у контрольній групі дали відповідно 56%, 84% і 17% студентів. Більших результатів досягли студенти експериментальної групи: відповідно 70%, 80% і 32% студентів дали правильні відповіді на запитання контрольного тесту. Тобто найбільших труднощів студенти зазнали під час відповіді на третє запитання. Аналіз відповідей на це запитання засвідчив, що студенти не розмежовують чітко емоційність, тобто

зовнішній вияв емоцій і причини, що обумовлюють виникнення тих чи інших емоцій.

Студентам тестовий контроль дозволяв здійснювати безперервний самоконтроль і оцінювати ступінь, як свого просунення у вивченні курсу, так і професійного становлення.

Тому ми у процесі формування емоційної культури активно використовували ігрове проектування. Воно призначалося для вироблення вмінь самостійно будувати способи розв'язання вже поставлених завдань, розробляти визначений «проект» організації предметного змісту і форми діяльності учнів. Мова йде про планування уроків або позакласних заходів, про добір навчального матеріалу для учнів, про прогнозування відмінних форм і видів діяльності учнів. Так, студентам пропонувалось розробити план позакласного заходу «Система освіти в Німеччині» (США, Великобританії). Потім, за бажанням, вони проводили фрагмент заходу з учнями педагогічного класу. Багато хто з студентів підготував наочні засоби навчання (таблиці, схеми системи освіти), які вони потім використовували під час педагогічної практики в школі. Після виконання завдання учні проводили аналіз: що їх зацікавило, що – ні, який фрагмент заходу найбільш сподобався, чому?

Важливою ланкою у формуванні емоційної культури майбутніх учителів стала науково дослідна робота студентів. Ми виходили з того, що наукова робота завжди сприяє включенню студента в активну пізнавальну діяльність і цим забезпечує більш глибоке проникнення у сутність фактів, питань, проблем, що досліджуються. Тому процес організації науково-дослідної роботи в експериментальній групі передбачав поетапне зростання обсягу і складності цієї роботи, і реалізувався як під час навчальних занять, так і у самостійній дослідницькій діяльності студентів. Було передбачено:

- виконання індивідуальних дослідницьких завдань;
- написання рефератів;
- дослідницька робота під час педагогічної практики;
- підготовка доповідей на науковій конференції;

- написання курсових робіт;
- виконання робіт на олімпіади з педагогіки;
- участь у конкурсі «Педагогічна майстерність».

Добір дослідних завдань для наукової роботи студентів здійснювався нами таким чином, щоб вони сприяли осмисленню значення проблеми емоційної регуляції навчально-пізнавальної діяльності, висвітленню окремих питань цієї роботи, формуванню дослідницьких умінь і навичок: добрати необхідну літературу і працювати з літературними джерелами; систематизувати наукові ідеї і погляди з досліджуваної проблеми; чітко визначити зміст і завдання свого дослідження; скласти план його виконання, визначити час, необхідний для виконання роботи; обрати найбільш ефективні методи і засоби виконання роботи; провести експеримент і перевірити відповідність його результатів висунутій гіпотезі; здійснювати самоконтроль у ході роботи і коригувати її, доводити і обґрунтовувати здобуті результати; обробляти результати дослідження та узагальнювати їх; оформлювати роботу відповідно з існуючими вимогами і виступати з повідомленням про її результати; самостійно аналізувати, порівнювати, аргументувати, узагальнювати, доводити, формулювати висновки.

Ці завдання підвищували у студентів інтерес до проблеми професійно-педагогічної культури, а також сприяли формуванню пізнавальних мотивів у структурі мотиваційної сфери особистості студента, розвитку педагогічних здібностей.

Дослідження виявило, що студенти, які брали активну участь у науково-дослідній роботі, на прикінцевому етапі дослідження відзначались високим рівнем сформованості професійно-педагогічної культури.

Так, ми проводили мозкову атаку за темою «Шляхи інтеграції системи освіти України у світовий освітній простір», яка мала завершальний характер усього навчального курсу «Педагогіка».

Важливе значення у формуванні професійно-педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів має педагогічна практика. Під час шкільної

практики у студентів - майбутніх учителів формуються уміння самостійно розв'язувати педагогічні завдання, виходячи з загальних принципів, опанованих студентами у процесі теоретичної підготовки, з урахуванням конкретних умов і ситуацій роботи. Важливо зазначити, що під час педагогічної практики студенти мають справу з цілісним процесом навчально-виховної роботи у всій її різноманітності і складності (а не з окремими навчальними завданнями, які спеціально добираються і аналізуються в навчальних аудиторіях).

Перший з цих етапів – організація спостережень студентів на виховних заходах досвідчених учителів. На це відводився перший тиждень педагогічної практики студентів IV курсу. Студенти відвідували виховні заходи, а потім аналізували їх за певною, заздалегідь наданою схемою.

На другому етапі студенти розв'язували завдання проєктивного характеру, плануючи систему наступних виховних заходів, добираючи навчальний матеріал, визначаючи методи та засоби своєї діяльності. При цьому перед ними ставились ті ж питання, що обговорювались у процесі аналізу уроків досвідчених учителів. Як точно визначити мету виховного заходу? Як добрати і побудувати зміст матеріалу, щоб він відповідав поставленій меті? Як зробити його цікавим для учнів? Як зробити його посильним? Які методи і засоби необхідно запланувати, щоб активізувати роботу учнів?

Велику допомогу в цьому студентам надавали вчителі. Вони розповідали, як готуються до виховних заходів, ділились своїм досвідом планування вивчення окремих тем. Іншими словами, студенти опановували технологію підготовки до навчальних та позакласних занять.

Під час практики студенти привчалися накопичувати матеріал для уроків, диспутів, класних годин та ін. Читаючи книги, газети, журнали, вони виписували на карти окремі положення, факти, все, що цікаво, ново і оригінально, що розширює кругозір, і може стати у нагоді в роботі з дітьми. Зібраний матеріал групувався за темами.

Важлива роль належить консультаціям, що проводять методисти, викладачі кафедр педагогіки. Студент приходить на консультацію поділитися своїми думками, утвердитися у правильності вибраних методів, уточнити деталі майбутнього виховного заходу. Дуже важливо, щоб після консультації він мав чіткий план дій і впевненість у своїх силах.

Творча праця соціального педагога немислима без імпровізації, тобто наявності здатності приймати рішення без попередньої підготовки, відповідно до умов, що склалися. В основі педагогічної імпровізації, кажучи словами А. Макаренка, лежить «негайний аналіз та негайна дія» [3].

Оволодіти навичками імпровізації студентам допомагають спеціальні вправи. У процесі підготовки до уроку студенти готували два-три варіанти вступного слова до нової теми, декілька варіантів формування одного і того ж запитання (для сильних і слабких учнів), готували наочні засоби, роздатковий матеріал та ін. Студент повинен був подумати, як він буде діяти, якщо залишиться додатковий час, якщо учні недостатньо добре підготувались до уроку [1].

У процесі обговорення виховних заходів докладно аналізувались вдалі методичні рішення і знахідки, зазначались найбільш вдалі і невдалі ситуації і з'ясовувались причинно-наслідкові відносини, що цьому сприяли.

Позитивний ефект мало відвідування й аналіз двох-трьох навчальних занять з однієї теми. Часто бувають випадки, коли студенти відступають від наміченого у конспекті плану і діють так, як підказують обставини, ситуація, яка несподівано виникла у класі. Такі випадки детально обговорювались. Кожній дії, яка виявилась наслідком самостійних рішень, давалось психолого-педагогічне обґрунтування.

Під час педагогічної практики студенти проводили також діагностування особливостей мотиваційно-ціннісної сфери окремих учнів і на цій основі розробляли та здійснювали стратегію і тактику у взаємовідносинах з учнями, писали психолого-педагогічну характеристику учня.

Кожний студент вів щоденник педагогічних спостережень, у якому аналізував і оцінював результати психолого-педагогічної діяльності; виявляв власні досягнення, помилки, невдачі; визначав причини недоліків у своїй роботі; здійснював пошук можливих варіантів поліпшення власної діяльності, визначав бажані зміни і перспективи в розвитку професійно-педагогічної культури.

Завдання, які виконували студенти в процесі педагогічної практики сприяли актуалізації, узагальненню і поглибленню теоретичних знань щодо засад професійно-педагогічної культури, корекції, розвитку і вдосконаленню сформованих умінь і навичок.

Таким чином, особистісно-зорієнтований підхід є одним із принципів, головною умовою організації й управління гуманною системою виховання, спрямованих на розвиток особистості того, кого навчають, як у загальноосвітній школі, соціумі, так і у ВНЗ. Ідея особистісно-зорієнтованого підходу спрямована на підготовку соціального педагога, яким може стати людина, здатна до професійного, духовно-морального, культурного саморозвитку, творчого співробітництва з дітьми.

Література:

1. Абрамян В.Ц. Театральна педагогіка. – К.: Лібра. – 1996.
2. Бабанский Ю.К. Оптимизация учебно-воспитательного процесса. – М., 1983.
3. Зязюн І.А. Педагогічна майстерність як мистецька дія // Рідна школа. – 1995. - № 7-8.
4. Исаев И.Ф. Профессионально-педагогическая культура преподавателя. - М.: Издательский центр «Академия», 2002. - 208 с.
5. Введение в педагогическую культуру: Учеб. пособие / Под ред. Е.В. Бондаревской. - Ростов н/Д, РГПУ, 1995, - 172 с.
6. Казарцева О.М. Культура речевого общения: теория и практика обучения. – М.: Флинта, Наука.

7. Карпіловська С.Я. Основи професіографії. – К.: МАУП.- 1997.
8. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн та ін. – К.: Вища шк., 1997.
9. Ярмаченко М. Педагогічна культура вчителя та шляхи її підвищення // Педагогічна газета. – 1999. - № 11.

Усі вимоги до професійної діяльності та особистісних якостей майбутніх соціальних педагогів зумовлюють необхідність орієнтації системи вищої освіти на розвиток особистості. Проте аналіз теорії і практики професійної освіти показує, що в професійному становленні фахівця соціальної сфери особистісний аспект є найбільш важливим і водночас складним. Розгляд питань осмислення змісту особистісноорієнтованих технологій знайшло відображення в нашій статті.

Ключові слова: особистісно зорієнтовані технології навчання, соціальний педагог, професійна освіта.

Все требования к профессиональной деятельности и личностным качествам будущих социальных педагогов определяют необходимость ориентации системы высшего образования на развитие личности. Тем не менее, анализ теории и практики профессионального образования показывает, что в профессиональном становлении специалиста социальной сферы личностный аспект есть наиболее важным и вместе с тем сложным. Рассмотрение вопросов осмысления содержания личностно ориентированных технологий обучения в подготовке будущих социальных педагогов нашло отображение в нашей статье.